

Betydelsen av svenska, engelska och andra språk för hantverkare som reser till Sverige för att arbeta

En nexusanalys av språk och arbete på den flerspråkiga byggarbetsplatsen

Av HEDDA SÖDERLUNDH & LINDA KAHLIN

Abstract

Söderlundh, Hedda, hedda.soderlundh@sh.se, Associate professor, School of Culture and Education, Södertörn University; *Kahlin, Linda*, linda.kahlin@sh.se, Associate professor, School of Culture and Education, Södertörn University: "The importance of Swedish, English and other languages for manual workers commuting to Sweden for work: A nexus analysis of language and work at the multilingual construction site". *Språk och stil* NF 32, 2022, pp. 38–71.

In this article we investigate the linguistic working life of manual workers who commute from Estonia for installation work at a large construction site in Sweden. Language use is analysed from the perspective of nexus analysis (Scollon & Scollon 2004), including the installers' historical body, interaction order and discourses in place.

The findings show that the workers have extensive experience of construction work in several countries and that they carry out their work without knowledge of Swedish. They are part of a professional Estonian team but work mainly alone and get all necessary instructions from their team leader in Estonian. The team leader coordinates their work but also functions as a language broker in the interactional order, using English as a lingua franca. Installation work is considered "language marginal", and the dominating discourse in place assigns a higher value to the workers' craftsmanship, flexibility and efficiency than their competence in a specific language. The fact that work is carried out in a country where Swedish is the main language does not have any practical significance, neither for access to work nor for carrying out the work. Based on these findings, we conclude that the wide-spread metaphor "Swedish language as key to the labour market" relies upon a simplified understanding of language and labour market.

Keywords: labour migration, multilingualism, nexus analysis, language broker, blue-collar work.

Varje år kommer hantverkare från andra EU-länder till Sverige för att arbeta. Många har sin anställning utomlands och arbetar bara en kortare tid i Sverige, medan andra pendlar till och från arbete i landet under flera års tid. Länderna inom unionen har gemensamma regler för arbete över nationsgränser

och pendlingen är enkel på så sätt att det till exempel saknas krav på särskilt arbetstillstånd.

I den här artikeln studerar vi den språkliga yrkesvardagen hos arbetspendlande hantverkare i Sverige. Hantverkarna är anställda av en estnisk-svensk underleverantör av köks- och garderobsinredningar och pendlar till Sverige från Estland där de har sin familj och sociala bas. Med hjälp av nexusanalys (se t.ex. Scollon & Scollon 2004) studerar vi språk under arbetet och relaterar språkbruket till de estniska hantverkarnas historiska kropp, den lokala interaktionsordningen och diskurser på bygget. Syftet är att analysera vilka språk som hantverkarna använder under arbetet i Sverige och hur deras språkbruk förhåller sig till lokala logiker och diskurser rörande språk och arbete på byggarbetsplatsen, så som de kan identifieras via nexusanalysen. Nexusanalys har valts eftersom den ger möjlighet till en helhetsförståelse för hur språk och arbete är relaterade till varandra på arbetsplatsen, med hänsyn till handling, individens erfarenhet och diskurs, så som detta kommer till uttryck i interaktion, men också i intervju- och observationsdata. I en avslutande diskussion lyfter vi blicken utanför den studerade byggarbetsplatsen och kopplar resultaten till den ofta använda metaforen »språk som nyckel till arbetsmarknaden» och efterfrågar en nyansering med hänvisning till de pendlande hantverkarnas språkliga yrkesvardag.

Artikeln är upplagd enligt följande: Nedan följer först en redogörelse för synsätt som ramar in undersökningen teoretiskt med fokus på flerspråkigt yrkesliv på en arbetsmarknad präglad av mobilitet. Avsnittet följs av tidigare forskning, som rör arbetsmigranternas språkliga yrkesvardag och hur arbetsplatser inom sektorn för bygg och anläggning är organiserade i relation till flerspråkighet. Därefter presenteras undersökningens metod (dvs. nexusanalys) och material (etnografiska observationer, inspelningar av interaktion och intervjuer). I analysdelen studeras arbetet med fokus dels på hantverkarnas tidigare erfarenheter och professionella språkbruk, dels på deras kontakter med lagbasen och hans vidare kontakter med ledningen. Därefter utforskas diskurser gällande språk och arbete i materialet. Avslutningsvis sammanfattas resultaten och vi diskuterar de observerade praktikerna.

1 Teoretisk ram

Det sätt som arbete i den globala ekonomin organiseras på, med korta kontrakt och internationell rekrytering efter pris och tillgänglighet, har skapat ett ökande antal flerspråkiga arbetsplatser (Pennycook 2020), särskilt inom produktion, industri och logistik. Appadurai (1996) kallar globaliseringens tidevarv för »a world of flows», och Blommaert (2010) pekar på behovet av att utforska hur språk tillskrivs värde, makt och funktion i relation till mobilitet hos såväl språkliga resurser som människor. Ofta anläggs ett kritiskt perspektiv i forskningen, med fokus på hur social ojämlikhet skapas och upprätthålls genom bland annat språk (Pennycook 2020). Det teoretiska och empiriska intresset ligger därmed inte bara på hur språk används, utan snarare på »how languages are used to manage people, power, and resources in our world» (Gonçalves & Kelly-Holmes 2020 s. 8).

Mobiliteten skapar arbetsplatser som präglas av kortvarighet (»transience», se Mortensen 2017), särskilt vad gäller sociala relationer. En inresande hantverkare i Sverige kan ha arbetat i flera olika länder, och ska antagligen vidare till ytterligare andra länder efter avslutat arbete. Arbetets tillfälliga karaktär har bland annat betydelse för lärande på arbetsplatserna. Hovens (2020) visar hur anställda med lång erfarenhet har låg motivation att investera sin tid i nykomlingar eftersom de snart kan antas lämna arbetsplatsen. Den tillfälliga karaktären påverkar också möjligheterna till språkinläring, vilket fångas i det teoretiska begreppet *language investment* (Norton Peirce 1995, Darwin & Norton 2021), alltså språklig investering. Begreppet tar fasta på språkinläring i sitt sociala sammanhang, med hänsyn till individens livshistoria och de kontexter där det nya språket ska användas. Darwin & Norton (2017) menar att inlärare framför allt investerar i ett andraspråk för att få tillgång till materiella och symboliska resurser som kan ge en förbättrad maktposition. Men olika erfarenheter, förväntningar och bemötanden på bland annat arbetsplatsen kan göra att investeringen uteblir eller försvåras, trots en hög motivation att lära sig språket. Kunskaper i ett visst språk har ofta praktiskt värde i arbetslivet, men värdet kan också vara av symbolisk karaktär, som när språkkunskaper uppfattas som en förutsättning för att bli en legitim medlem i den kommande, föreställda yrkesgemenskapen – trots få kundkontakter eller lite samarbete med andra. Del Percio (2018) diskuterar detta i termer av kommodifiering, där individens språkkunskaper kan betraktas som en produkt som tillskrivs värde på en viss arbetsmarknad och följaktligen upplevs som betydelsefulla för om någon ska anställas eller inte.

En närliggande fråga är hur språk och språklig kompetens ska förstås teoretiskt i de många möten som äger rum på den globala arbetsmarknaden. Pennycook (2020 s. 225) konstaterar att det sällan är fråga om individer som behärskar flera räknbara språk parallellt, utan snarare individer som har tillgång till en ändamålsenlig, flerspråkig repertoar och som känner till objekt och artefakter som är bärande i arbetet samt kan tala om dessa med kollegor och kunder. En språklig *repertoar* kan övergripande beskrivas som en individuellt präglad uppsättning språkliga och semiotiska *resurser* som en talare kan använda för kommunikation (Busch 2012). Särskilt Blommaert (2010) betonar att repertoaren kan bestå av delar av språk, eller resurser från olika språk, som individen anammat under livets gång. Repertoaren reflekterar på så vis individens liv, snarare än födelseplatsen och de varieteter som talas där, och den är präglad av individens rörelse i tid och rum (a.a. s. 171). I kontaktsituationer mellan talare av olika språk använder individerna ett överlapp i repertoarerna för att kommunicera, på det sätt som beskrivs genom termen *multilingual resource pool* (Pitzl 2016). Ett sådant överlapp mellan repertoarer finns inte alltid i den studerade kontexten, eftersom hantverkarna kommer från olika språkområden och saknar kunskaper i gemensamma språk. I stället observerar vi hur en individs flerspråkiga repertoar och kunskaper i engelska utnyttjas som resurspool för ett helt arbetslag av hantverkare, och dennes repertoar får därmed kollektiv betydelse på arbetsplatsen. I vår studie skapas denna möjlighet genom arbetsplatsens organisation.

Sammantaget betonas i den sociolingvistiska teoribildningen betydelsen av kontextuella faktorer och karaktären av kortvarighet för förståelsen av relationen mellan språkbruk och fysiskt präglat arbete i globaliseringens tidevarv. Det finns få möjligheter att investera i sociala relationer eller språkinläring. Begreppet språklig repertoar fångar individernas rörelser i tid och rum, och tillskrivs här kollektiv betydelse då en individs repertoar kan fungera som gemensam resurspool.

2 Tidigare forskning om manuellt arbete och språk

En aspekt som återkommande lyfts fram i tidigare studier är att språk sällan är bärande för arbetsuppgifter som framför allt utförs med kroppen och som på engelska benämns manuellt arbete (»manual work») eller mer specifikt »blue-

collar work»¹). I internationell, språkvetenskaplig litteratur beskrivs arbetet ofta som »language marginal» (se till exempel Gonçalves & Kelly-Holmes 2020 för en översikt, samt Handford & Matous 2011, 2015, Strømmer 2016 och Hovens 2020 för empiriska exempel). Karlsson & Ledin (2004) använder begreppet »tingyrke»² i sin analys av textbruk på byggarbetsplatser, vilket står för att ting snarare än människor är objekt för arbetet och att kommunikationen är underordnad hantering av artefakter. Piller & Lising (2014) visar att en anställning utan uttalade krav på språkkunskaper ofta innebär lite kommunikation och att det därför också är svårt att investera i ett nytt språk på arbetet. Rutiner kan anpassas så att verbal kommunikation inte alls är nödvändig, som när till exempel lastbilschaufförer lämnar gods vid olika europeiska varuhus och kan förlita sig på streckkoder vid överlämningen (Lønsmann & Kraft 2018).

Samtidigt ifrågasätts bilden av det fysiskt präglade arbetet som »tyst» eller språkfattigt i senare studier: snarare pekar resultaten på språkets betydelse också i det manuella arbetet, vad gäller till exempel att rapportera till överordnade (McLaughlin 2020), att tala med kunder (Serwe 2020), eller att arbeta i grupp (se t.ex. Strømmer 2020). Med utgångspunkt i städbranschen visar Strømmer (a.a.) att språkraven som ställs på en anställd varierar beroende på hur de *diskurser* som omger arbetet artikuleras: städjobb kan ses som avancerat fysiskt arbete, vilket ger flexibla språkrav, som kundservice, vilket innebär att kunna kommunicera med en bred grupp av kunder, eller som en del av ett arbetslag, vilket ställer krav på att individerna som anställs har kunskaper i ett gemensamt språk. Diskurserna är överlappande och delvis motsägelsefulla, men används enligt Strømmer (s. 200) för att rationalisera språkraven för det manuella arbetet vid olika tidpunkter och för olika syften. De rymmer också en maktfaktor eftersom kravformuleringen påverkar vem som söker arbetet och vem som kan anställas. Kraft (2017) konstaterar i sin avhandling från en byggarbetsplats i Norge på motsvarande sätt att kunskaper i olika språk stratifierar arbetsplatsen och skapar en logik över vem som kan inneha vilka positioner i arbetsplatsens hierarki.

Ofta betraktas engelska som en nyckelfaktor på den internationella arbetsmarknaden. Canagarajah (2013) betonar dock att flexibilitet i val av register och språkliga resurser i vissa yrken kan vara viktigare än kunskaper i engelska,

¹ För en diskussion om begreppet blue-collar work, se t.ex. Gonçalves & Kelly-Holmes 2020 och Pennycook 2020.

² Begreppet är ursprungligen hämtat från arbetslivsforskningen och Kohn & Schooler (1983).

även om denna typ av kompetens sällan lyfts fram. Påståendet styrks av en studie av kommunikationen i ett restaurangkök i Österrike av Gonçalves (2020), där arbetskraft från flera olika EU-länder anlitas. I motsats till många andra sociolingvistiska studier av språk och arbete visar undersökningen att kunskaper i särskilda språk varken behövs för anställning, social rörlighet inom företaget eller intern kommunikation. I stället är köket en flerspråkig arbetsplats där arbetet baseras på delade materiella och semiotiska resurser, men också delade sociala praktiker, så som ett automatiserat arbetsflöde. Varken arbetsgivare eller arbetstagare har internaliserat neoliberala värden som anger språk som språngbräda för inträde eller avancemang på arbetsmarknaden och språks symboliska värden framstår som låga i sammanhanget. Arbetarna i en sådan position, konstaterar Gonçalves, kan avstå från att investera i inlärning av de nationella varieteterna då språkkunskaper värderas lägre än noggrannhet, pålitlighet och uthållighet, bland annat för att bristen på arbetskraft är stor.

Tidigare studier av språk, arbetsmigration och fysiskt präglat arbete från olika delar av världen visar att många arbetsplatser i byggbranschen visserligen är flerspråkiga, som Pennycook (2020) konstaterar, men att endast ett fåtal individer använder mer än ett språk i arbetet. Inte sällan rekryteras grupper av arbetare med liknande språklig och kulturell bakgrund till en arbetsplats, som då till exempel polska snickare arbetar periodvis i Norge (Kraft 2017) eller då bulgariska städare får arbete inom nöjesindustrin i Finland (Strømmer 2020). Kommunikation mellan arbetslaget och andra görs möjlig genom de språkliga mellanhänder (»language brokers») som utöver det språk som talas inom arbetslaget också kan kommunicera på engelska eller det omgivande samhällets språk (se Handford & Matous 2011, 2015, Kraft 2017, 2020a, Söderlundh m.fl. 2020, Söderlundh & Keevallik 2022). Kraft (2017) beskriver hur dessa personer blir oumbärliga för ledningen, eftersom denna sällan har kunskaper i de språk som den inresande arbetskraften talar. Mellanhanden kan underlätta kommunikationsflöden och se till att viktig information når rätt person, men positionen ger också makt på så sätt att mellanhanden kan – medvetet eller inte – störa eller blockera överföringen av information (Marschan, Welch & Welch 1997). I användandet av en språklig mellanhand reproduceras från ledningens håll en skiljelinje mellan gästarbetare som man »kan kommunicera med» och sådana som man »inte kan kommunicera med». Denna skillnad noterar vi också på den arbetsplats som analyseras här, på så vis att vi konsekvent hänvisas till dem som pratar engelska.

På de olika byggen som vi har studerat i det forskningsprojekt³ som denna studie är en del av använder mellanhanden just engelska, men Kraft (2017) visar i ovan nämnda avhandling från en norsk byggarbetsplats hur en polsktalande hantverkare lär sig ledningens och det omgivande samhällets språk (dvs. norska) för att fungera bättre som språklig mellanhand. Han använder norsktalande kollegor för att utveckla sina språkkunskaper, men det är han själv som måste investera tid och engagemang i att lära sig språket. Språk betraktas av ledningen inte som en resurs som ska eller kan läras på arbetsplatsen, utan snarare som en formell merit som arbetstagare förväntas lära sig på fritiden. Resultatet återkommer hos McLaughlin (2020) i en studie av flerspråkighet under manuellt arbete i Kanada, och studier av flerspråkighet på just byggen visar att både utbildad (se Kraft 2020b) och outbildad arbetskraft (se Theodoropoulou 2019) kan plocka upp delar av olika språk på ett sätt som överstrider språkgränser. Enligt hantverkarna som studerats av Kraft (2020b) och som genomför ett avancerat tunnelbygge är lärandet en del av en medveten investering i de andras språk, medan ledningen beskriver det som att lärandet uppstått spontant. Kraft (2017) sammanfattar att språkinläring på arbetsplatsen osynliggörs, och att arbetarnas ansträngningar i första hand kopplas till tankar om personlighet eller laganda.

När det gäller det omkringliggande samhällets språk visar tidigare studier att kunskaper i detta eller dessa språk inte behövs för tillträde eller genomförande av det manuella byggarbetet (se Handford & Matous 2011, 2015, Kraft 2017, 2020a, Theodoropoulou 2019). Studier av andra arbetsplatser som präglas av mobilitet, även anglosaxiska, har visat på liknande resultatet. Det gäller Hovens (2020) undersökning av arbetare på ett stålverk på gränsen mellan Tyskland och Belgien, Söderlundh & Keevalliks (2022) undersökning av estniska underhållsarbetare i svensk stadsmiljö, Strömmers (2016) undersökning av lokalvårdare i Finland samt Gonçalves & Schluters (2017) studie av portugisiska städare i hemmiljö i USA. Genom typen av isolerade och språkfattiga arbetsuppgifter, en hierarkisk organisation och språkliga mellanhänder utförs arbetsuppgifterna utan behov av kunskaper i det omgivande samhällets språk. Andra studier visar i sin tur att det omkringliggande samhällets språk behövs för särskilt tillträde till arbete för den som söker anställning den formella vägen. Del Percio (2018) analyserar migranternas väg in på den italienska arbets-

³ Projektets namn är Arbetskraft från östersjöområdet: Språk och yrkesvardag hos arbetskraftsinvandrade polacker och estländare i Sverige. Finansierat av Östersjöstiftelsen, diariennr 2017-0066. För andra analyser från projektet se Söderlundh m.fl. (2020), Kahlin m.fl. (2022) samt Söderlundh & Keevallik (2022).

marknaden och visar att det omgivande samhällets språk blir ett slags nyckel för arbete när den arbetssökande svarar på en annons och söker anställning utan personlig kontakt eller tillgång till en språklig mellanhand. Den sökande förväntas göra en skriftlig ansökan med CV samt en arbetsintervju, vilket ställer höga krav på skriftlighet och muntlighet på vad som ofta är landets officiella språk. Det gäller även yrken där språket har en underordnad betydelse för utförande av själva arbetet. Del Percio (s. 239) menar att den arbetssökande behöver skapa ett »desirable self» för att få tillgång till arbete, där språk har högt symboliskt värde.

Sammanfattningsvis visar tidigare forskning att flerspråkiga arbetsplatser i byggbranschen är organiserade på så vis att alla inte förväntas tala med alla. Byggarbetet är ett »tingyrke», och det fysiskt präglade arbetet är inte beroende av språk, även om positionen av språklig mellanhand kräver särskild språklig kompetens. Värden som arbetsamhet, noggrannhet och skicklighet vad gäller arbetsuppgifterna kan vara viktigare för anställning än språkkunskaper. På detta vis tillskrivs kunskaper i det omgivande samhällets språk lågt värde, samtidigt som just en ojämn fördelning av språkkunskaper i praktiken fungerar stratifierande på arbetsplatsen. Fortfarande är flerspråkighet i fysiskt krävande tingsyrken dock ett relativt outforskat område inom språkvetenskapen, särskilt i relation till migration och arbetspendling inom EU. Genom denna undersökning bidrar vi till detta fält.

3 Nexusanalys

Vi använder i det följande alltså nexusanalys (Scollon 2001, Scollon & Scollon 2003, 2004) för att kunna koppla samman hantverkarnas sociala handlingar på olika språk med deras erfarenheter och framtidsmål, samt interaktionsordning och diskurs, i den mån detta är synligt på arbetsplatsen. Nexusanalysen är en diskursanalys där forskaren tar utgångspunkt i (ofta) omfattande observationer och fältarbeten för att analysera hur handling i samtal eller text är förbundet med bredare sociokulturella och politiska strukturer i samhället (Scollon & Scollon 2004). Den sociala handlingen är ett så kallat nexus, i vilka större cykler av social organisation och aktivitet kommer in, och människor använder enligt detta synsätt diskurser när de utför sociala handlingar. Handling och diskurs är sammanlänkade och diskurs definieras därför också på två olika nivåer av social samvaro: både som användande av språk i social interaktion och som

mer övergripande uppfattningar, handlingsmönster och sätt att tänka med betydelse för sociala, kulturella och historiska mönster och användningsområden (Scollon 2001, Scollon & Scollon 2004 s. 5 f., 89 f.). En central utgångspunkt är att olika diskurser betraktas som relevanta inom olika tidsrum. Vissa diskurser är relevanta här och nu medan andra är kulturellt och historiskt utsträckta. All diskurs betraktas vidare som *medierad*, det vill säga förmedlad genom något, och mer specifikt förmedlad genom de olika objekt och verktyg som människor använder för att åstadkomma social handling.⁴ Nexusanalys kan förenas med andra perspektiv som utforskar hur handlingar är diskursiva till sin karaktär och kan då analyseras med hjälp av olika ramverk, till exempel interaktionsanalys eller New Literacy Studies.

3.1 Nexusanalys som övergripande metod

När olika sociala handlingar relateras till varandra och känns igen som återkommande verksamheter av deltagarna själva kan de benämnas praktiknexus. Att montera köks- och hallinredning är ett sådant praktiknexus i vårt material, vilket vi kommer att analysera nedan. I analysen används följande centrala begrepp från nexusanalysen: *historisk kropp*, vilket rymmer personliga erfarenheter, värderingar och mål som påverkar individer när de agerar och tolkar händelser (Scollon & Scollon 2004 s. 13), *interaktionsordning* (ursprungligen hämtat från Goffman, se t.ex. 1983), vilket rymmer deltagare i interaktionen, deras olika roller och sociala förväntningar om dessa, samt *situationens diskurser*, vilket står för diskurser som cirkulerar genom praktiknexus och de handlingssituationer som nexus består av. Här ska diskurs som nämnts ovan förstås på två olika nivåer (Scollon & Scollon 2004 s. 89–90), och i analysen fokuserar vi främst på diskurs i bemärkelsen övergripande uppfattningar, handlingsmönster och sätt att tänka (ursprungligen efter Gee 1999) som är märkbara på arbetsplatsen. Eftersom vi observerar arbetsmoment som pågått en längre tid har mönster för språkval och arbetsuppgifter etablerats så att vi kan anta en förutsägbarhet i vem som gör vad på vilket språk.

Med begreppen ovan närmar vi oss materialet med följande frågeställningar, vilka styr vår analys:

⁴ Medierad diskursanalys är mycket nära besläktad med nexusanalysen vad gäller teoretiskt ramverk, men fokuserar enligt Hanell & Blåsjö (2014 s. 1) mer på det metodologiska och etnografiska.

1. Hur ter sig arbetsdagarna språkligt för det estniska arbetslaget på byggarbetsplatsen utifrån begreppen historisk kropp och interaktionsordning? Vilka talar de med, vad talar de om och med vem? För vad behövs svenska språket?
2. Vilka diskurser rörande språk och arbete är märkbara på byggarbetsplatsen, med särskilt fokus på den inresande arbetskraftens språk i relation till svenska?

3.2 Undersökningens material

På byggarbetsplatsen skapas ett nytt, framväxande bostadskvarter. Arbetsplatsen är stor, både rumsligt och personalmässigt med över 100 inloggade byggnadsarbetare. På bygget finns flera utländska underleverantörer och arbetslag som talar andra språk än svenska.⁵ Förutom estniska noterar vi bland annat ukrainska och lettiska, men byggcheferna vittnar om många fler språk. Huvudentreprenören är ett svenskt företag som använder svenska som huvudsakligt arbetspråk, även om kontakterna med underleverantörer äger rum på engelska. Företaget där esterna är anställda har anlåtats som underentreprenör en längre tid och för samma företag arbetar bland annat också ett ukrainskt arbetslag med snickeriarbeten på bygget. Det estniska arbetslaget består av två installatörer, som här kallas »Meelis» och »Marek», deras lagbas, »Tarmo», samt en platschef i Estland, »Kevin».

Materialet har samlats in genom etnografiskt fältarbete och intervjuer på byggarbetsplatsen som genomförts av oss författare och projektkollegan Leelo Keevallik. Fältarbetet rymmer observationer av arbetslagets arbete (ca 4 timmar) och observationer av lagbasens arbete med arbetslaget (ca 12 timmar). Vi har också observerat och dokumenterat ett planeringsmöte (ca 1 timme) i byggboden, där platschefen för det estniska arbetslaget deltog under ett tillfälligt besök i Sverige. Sammantaget observerades alltså ca 17 timmar totalt med just detta arbetslag, och vi tillbringade ytterligare ca 20 timmar på bygget med andra arbetslag. Totalt 90 minuter av observationerna har spelats in med video, och varje film är mellan 30 sekunder och 10 minuter lång beroende på arbetsmoment. För inspelningarna använde vi en liten actionkamera, som är enkel att bära runt i byggarbetsplatsens stökiga miljö. Vi kunde med hjälp av denna fånga arbetsmoment där hantverkarna rör sig över stora ytor, som när

⁵ Vi har tidigare rapporterat från arbetsplatsen i Söderlundh m.fl. 2020.

de går mellan lägenheter eller mellan våningsplan. Under observationerna har vi också fotograferat de fåtal texter som hantverkarna använder under arbetet, främst ritningar.

Materialet består därtill av både spontana och mer strukturerade intervjuer på byggarbetsplatsen. Installatörerna intervjuades under sitt arbete på estniska om arbetsrutiner och språkanvändning på arbetet. Den estniske lagbasen och tillika språkliga mellanhanden, Tarmo, intervjuades under pågående arbete på engelska. Byggets projektchef, som arbetar administrativt som stöd till byggets högsta ledning, intervjuades på svenska under mer formella former på ett kontor i byggboden.

Inför projektet tillfrågades den regionala etikprövningsnämnden i Stockholm, som gav ett rådgivande yttrande utan invändningar.⁶ Alla deltagare är informerade om undersökningen på ett språk de behärskar och de har gett sitt medgivande till att insamlade data används för projektets syfte. Alla namn och annan information som gör att platsen eller personerna kan identifieras har bytts ut till pseudonymer. Se tabell 1 för en förteckning över deltagare, språk, anställning och funktion på bygget.

Tabell 1. Förteckning över deltagare i studien och deras språk på arbetsplatsen.

Namn (pseudonym)	Roll/Funktion	Huvudsakliga språk på arbetet	Anställning
Nils	Projektchef, ledningsstöd	Svenska och engelska	Entreprenören
Kevin	Mellanchef	Engelska och estniska	Estniskt-svenskt företag
Tarmo	Lagbas	Estniska och engelska	Estniskt-svenskt företag
Meelis	Installatör	Estniska	Estniskt-svenskt företag
Marek	Installatör	Estniska	Estniskt-svenskt företag

3.3 Analysverktyg för observationer, intervjuer och interaktion

Fältanteckningar, intervjuer och inspelat material har analyserats med fokus på berättelser om individernas tidigare yrkeserfarenheter, arbetsuppgifter och språk på arbetet. Intervjuerna med Meelis och Marek har översatts till svenska

⁶ Den regionala etikprövningsnämnden fattade beslut om att ingen prövning var nödvändig men gav ett rådgivande yttrande utan invändningar (Dnr till beslut: 2018/1063-31).

och grovtranskriberats.⁷ Vi har lagt särskild vikt vid arbetarnas personliga historia för att kunna dra slutsatser rörande nexusanalysens begrepp historisk kropp. Inspelningar av arbete har i sin tur kategoriserats utifrån deltagare, arbetsuppgift och vilket/vilka språk som används under arbetet för att få en överblick över interaktionsordningen. Denna sammanställning har sedan kompletterats med fältanteckningar. Valda delar av det inspelade materialet har transkriberats enligt Mondadas (2018) system för multimodal transkription. De estniska inspelningarna är transkriberade och översatta av samtalsforskaren fil.dr Kirsi Laanesoo. Vi analyserar därtill enstaka samtalssekvenser från arbetet och från planeringsmötet med stöd i multimodal interaktionsanalys (se Broth & Keevallik 2020) för att visa hur enskilda handlingar passar in i byggarbetsplatsens interaktionsordning och för att fördjupa förståelsen för hur diskurser skär igenom praktiknexus och kommer till uttryck i interaktion.

4 Analys av språklig yrkesvardag

Analysen tar alltså sin utgångspunkt i det praktiknexus som utgörs av montering av skåpsinredning i kök och hallar. Med avstamp i detta praktiknexus beskriver vi först arbetarnas historiska kropp (4.1), interaktionsordning (4.2) och diskurser som är märkbara på arbetsplatsen rörande språk och arbete (4.3). Resultaten sammanfattas i ett avslutande avsnitt (4.4).

Arbetet med att montera köksstommar och garderobsinredning är repetitivt. Sammantaget ska ett par olika varianter av skåp monteras i ett 40-tal lägenheter. Praktiknexus består i korthet av att i köket skruva upp köksstommar, sätta fast skåpsdörrar och montera kökslådor, samt i hallen av att skruva upp skenor för garderobsdörrarna att löpa i, samt montera dörrar i dessa. Installatörerna arbetar oftast separerade från varandra i var sin lägenhet, och rör sig från lägenhet till lägenhet allt eftersom arbetet fortskrider. Ibland beger de sig till källarvåningen där material och verktyg förvaras, och ibland måste de ta hjälp av varandra för att till exempel bära garderobsdörrar. På bygget passerar de hantverkare som arbetar med andra uppgifter och arbetsmiljön är ofta bullrig. Lagbasen, tillika den språkliga mellanhanden, Tarmo, kommer regelbundet till lägenheterna för att stämma av att arbetet fortlöper som det ska, och för att

⁷ Vi vill rikta ett stort tack till Leelo Keevallik som genomfört materialinsamlingen med oss och som översatt delar av intervjuerna till svenska. Tack också Kirsi Laanesoo för arbetet med transkriptioner och översättning av dessa till engelska.

dokumentera. Ibland utför han administrativa arbetsuppgifter i de utrymmen där installatörerna arbetar.

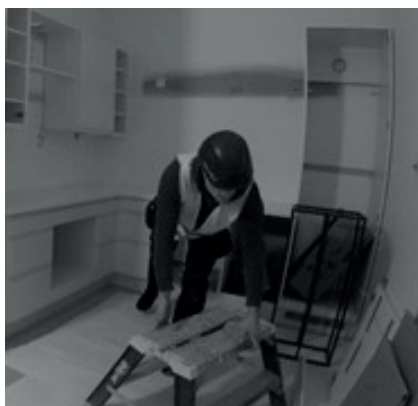

Bild 1. Meelis och Marek på arbetsplatsen.

4.1 Historisk kropp: arbetspendlarnas erfarenheter och mål

De två installatörerna kommer ursprungligen från Estland och är anställda av det estnisk-svenska företaget, med estniska anställningsavtal. Deras förstaspråk är estniska men de har också kunskaper i finska, engelska och ryska, enligt egen utsago. Båda har tidigare erfarenhet av att arbeta utomlands, och de ingår i en grupp pendlande hantverkare som rör sig mellan länder beroende på vart företaget exporterar material och arbetskraft. Marek har tidigare arbetat i Finland och England, medan Meelis har arbetat i Tyskland, England, Finland, Dubai och Belgien. Båda har byggrelaterade utbildningar och Meelis berättar i en intervju att han tidigare arbetat som inredningssnickare, elektriker och svetsare. Här monterar de enbart inredningar och benämns av de svenska cheferna som *installatörer*, till skillnad från hantverkarna i det ukrainska arbetslaget från samma företag som kallas för *snickare*.

Installatörernas yrkesliv har till stor del ägt rum i flerspråkiga kontexter där det arbetat hantverkare från olika länder. Att de kan en del engelska beror framför allt på att de arbetat utomlands. Samtidigt ser de ingen nytta med att investera i det omkringliggande landets språk (jfr Darvin & Norton 2017, 2021), eftersom de inte vet i vilket land som nästa projekt kommer att äga rum. De träffar mycket sällan hantverkare från andra underleverantörer eller entre-

prenören, och de undviker gemensamma lunch- och omklädningsrum. Kontakter med svenskspråkiga personer på arbetsplatsen är mycket ovanliga, eller till och med obefintliga. Även om de visar låg motivation att lära sig svenska är investeringen i praktiken därmed också omöjlig, så som arbetet är upplagt.

Under byggprojektet pendlar de mellan Estland och Sverige utifrån ett regelbundet schema. De arbetar två veckor i Sverige och är sedan lediga tio dagar, då de båda åker tillbaka till Estland. När de är på plats kan det bli både långa arbetsdagar och arbetsveckor: mellan sju och tio timmar om dagen, sex dagar i veckan. De tar mycket korta raster och avstår lunchrast, även om de rekommenderas vila under lunchen. Enligt mellanchefen Kevin vill estländarna också gärna arbeta på söndagar, men har ombetts att avstå eftersom det stör boenden i området. Även om de arbetar mycket i Sverige berättar Marek att pendlingen gör att han kan få mer tid med sin familj, eftersom det ger längre perioder av ledighet än ett arbete i Estland.

Lagbasen Tarmo har andra arbetsuppgifter än installatörerna, och också en annan livsberättelse. Liksom Marek och Meelis är han född i Estland och har erfarenheter från andra internationella arbetsplatser, bland annat som hantverkare i Tyskland. I våra samtal lyfter han fram sina erfarenheter från militären där han arbetat inom flottan, vilket han menar gett honom förmåga att tala engelska och att tala med människor från olika språk- och kulturgrupper. Denna kunskap och erfarenhet gör att han kan fungera som lagbas och språklig mellanhand, och hans roll påminner om de språkliga mellanhänder som beskrivs i undersökningar av andra internationella byggarbetsplatser (se t.ex. Handford & Matous 2015, Kraft 2020a). I sin roll som lagbas fungerar han som en länk mellan installatörerna, firmans överordnade (mellanchefen Kevin) samt till byggarbetsplatsens ledning och andra arbetslag (för en utförligare analys av de kedjor som uppstår på bygget, se Söderlundh m.fl. 2020). Liksom installatörerna pendlar han mellan Estland och Sverige enligt ett regelbundet schema.

4.2 Interaktionsordning: roller, språkval och uttalade normer

Installatörernas arbetsdagar innehåller mycket lite verbal interaktion och de hanterar sällan texter eller ritningar. De arbetar större delen av dagen under tystnad, åtskilda i olika lägenheter.

För det första framgår det av intervjuerna att installatörerna inte vill prata med andra, med förklaringen att de då blir störda i sitt arbete. Meelis berättar hur han aktivt söker en ostörd arbetsyta och hur han till och med kan block-

era dörröppningen till lägenheten eller arbeta med radion inställd på estniska sändningar för att slippa bli störd:

Exempel 1. Intervju med Meelis (översatt från estniska).

När jag kommer till ett rum någonstans och ser om det är svenskar, tyskar, ryssar eller, det spelar ingen roll. Om det finns ett ledigt rum bredvid, rummet längst bort är ledigt, annars är det folk överallt. Då går jag till det lediga rummet. Anledningen är att säg att man till exempel installerar ett element här. Han kommer att störa mig. Därför går jag så långt bort som bara möjligt. Jag brukar bygga här (går till dörröppningen). När jag börjar jobba i detta rum så staplar jag här några verktyg och grejer i vägen i en sån jättehög (visar i brösthöjd). Så att man inte kommer in alls.

Vi tolkar detta som att installatören prioriterar effektivt arbete före sociala relationer under arbetet i Sverige. Prioriteringen kan knytas till den förväntan som framkommit i analysen av historisk kropp om tiden i Sverige som präglad av ett omfattande arbetsschema och kortvariga möten med personer utanför den närmaste arbetsgruppen.

För det andra visar både observationer och intervjuer att installatörerna inte behöver prata med andra än lagbasen Tarmo. De kallas inte till möten med andra hantverkare och förväntas inte heller kommunicera direkt med entreprenören. Installatörernas uppgift är att få köksskåp och garderober på plats. Meelis berättar i intervjun om denna förväntan:

Exempel 2. Intervju med Meelis (översatt från estniska).

En enda person en man [Tarmo] härifrån pratar med kontoret. Han vet liksom vem han pratar med. Han vet hur bra den personen är på språket. Det är hans uppdrag han kan detta jobb. För att göra det så smalt som möjligt. För att man skulle förstå ifall någon gör ett misstag. Det var så det fungerade. Överallt där jag har varit på olika objekt med detta bolag. Så gick alla och pratade. Sen fattade ingen människa. Någon kom överens om något glömde det () såhär. Det blev ganska galet till slut. X-köping var ett sånt objekt. Och då sa de: bara en person. Annars blir det tokrörligt.

Som framgår är det praktiska skäl bakom förväntan om installatörens tystnad: det kan bli »tokrörligt» om många personer diskuterar det pågående arbetet med platsledningen (entreprenören), och de exempel som ges i intervjun på misslyckad kommunikation kommer från sådana arbetsplatser där det saknades en lagbas med ansvar för kommunikationen. I stället föredrar Meelis den tydliga rollfördelning som finns på detta bygge och som präglar interaktions-

ordningen: alla ska inte tala med alla, utan det ska finnas en person som kan ett passande språk och som har i uppgift att sköta de delar av arbetet som kräver kommunikation med andra. För Marek och Meelis är detta Tarmo, som också fungerar som språklig mellanhand och hans språkkunskaper och kommunikativa kompetens blir ett slags kollektiv resurs för arbetslaget.

För Meelis är interaktionsordningen en fråga om ansvar: eventuella felaktigheter eller missförstånd som uppstår ska inte kunna skyllas på språkförbistring. Engelska är det språk som ska göra att missförstånd undviks och goda kunskaper i språket anses kunna skydda från orättvisa anklagelser:

Exempel 3. Intervju med Meelis (översatt från estniska).

Och det är så att typ i initieringsfasen blir det många såna ärenden att man kan göra något på två sätt. Hur ska vi göra? Och så säger svensken såhär gör vi och så senare visar det sig att svensken egentligen gjorde ett misstag. Så säger han direkt att det är språkförbistring. Därför behöver vårt bolag (veta) att den som kommunicerar, den personen kan mycket bra engelska. Så att man inte kan liksom skylla på detta. Han kan skriva, tala, kommunicera fritt på engelska.

Meelis beskriver i intervjun en organisation där *svensken* ger arbetsorder, men att om dessa innehåller misstag så kan det bli en diskussion om ansvar och språkförbistring. Lagbasen, med sina språkkunskaper i engelska, kan göra att situationen undviks, och därmed tillskrivs lagbasens kommunikativa roll och språkkunskaper också ett symboliskt värde: engelska kan vara en resurs för att företaget håller dokumenterat god kvalitet.

Vid endast ett tillfälle observerar vi ett frånsteg från interaktionsordningen och det är när Marek talar med en mellanchefer hos entreprenören på engelska om att golven i badrummen behöver täckas innan han kan bära dörrar över dem. Detta sker under en arbetsdag när Tarmo inte är närvarande, och vid liknande situationer kan alltså den förväntade interaktionsordningen brytas. Därtill utgör ritningar på bygget en multimodal och asynkron informationskanal från ledning till installatörer. Ritningar används dock sällan i denna fas av arbetet eftersom arbetet nu går på rutin, men utgör enligt intervjun med Meelis viktiga resurser i tidigare faser av arbetet. Ritningarna finns tillgängliga i varje lägenhet och innehåller information om placeringen av spis, köksskåp, fläkt med mera, samt mått på de olika enheterna (se bild 2). De innehåller främst visuella representationer och siffror, men enstaka ord kan finnas och dessa är på svenska. Meelis visar att han vet i vilken kolumn han ska titta och berättar att han känner igen relevanta beteckningar på svenska, som »marmor» ifall en

marmorstaka ska installeras. Detta visar hur byggarbetarnas språkliga reper-toar utvidgas när de rör sig över olika länder och arbetsplatser och hur fram-för allt professionella termer i form av ord för verktyg och material från olika lokala sammanhang införlivas i deras reper-toar (se även Svennevig 2018 samt Kahlin m.fl. 2022).

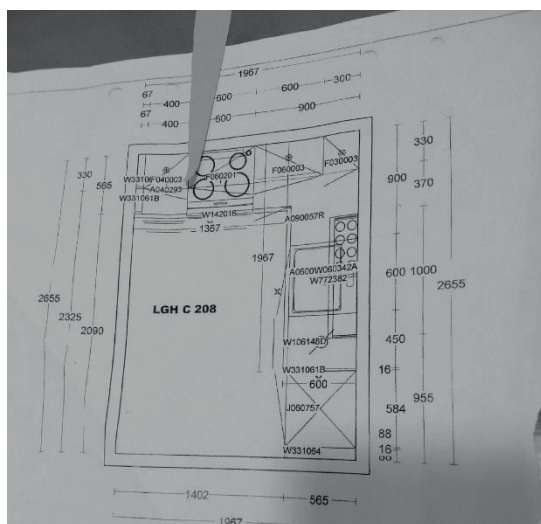

Bild 2. Ritning.

Vi har därmed hittills visat att interaktionsordningen är sådan att installatörerna framför allt arbetar under tystnad, och att detta kan förklaras med att de arbetar ensamma men också med en fråga om ansvar. De samtalar egentligen bara med Tarmo, på estniska, och det sker när han besöker dem i lägenheterna. Dessa samtal innehåller en del variation i fråga om syften och ämnen, och för att visa prov på denna variation listar vi nedan de olika aktiviteter som inbegriper arbetsrelaterad interaktion på estniska med Tarmo under de timmar vi följer installatörerna Marek och Meelis:

- *Planering av kommande arbete/instruktioner.*
- *Dokumentation och rapportering av utfört arbete.* Sker muntligen till Tarmo som i sin tur dokumenterar skriftligen. Avvikande händelser och slutfört arbete fotograferas av installatörerna. Foton lagras digitalt av Tarmo.

- *Problemlösning*. Sker muntligen, ibland utan Tarmo. Kan gälla skadat material eller arbete som behöver göras om.
- *Handräckning under pågående arbete*: Begäran om handräckning, eller spontan handräckning under arbetet. Involverar ibland Tarmo.
- *Småprat*. Samtalsämnen som inte rör arbetet. Sällsynt i materialet. Involverar ibland Tarmo.

Vanligast är att samtalen rör arbetsplanering eller dokumentation av utfört arbete. Det senare är som vi tidigare visat en praktik som kan kopplas samman med frågan om ansvar på arbetsplatsen, men också med arbetsduglighet och behovet av att visa prov på gott arbete. Dokumentationen tycks användas i första hand internt inom det estnisk-svenska företaget, men kan visas och översättas för entreprenören vid behov.

I transkriptionen nedan (exempel 4) visar vi prov på interaktion som kategoriserats som rapport av utfört arbete och där praktiken att dokumentera arbetet med fotografier också synliggörs. Samtalet utförs på estniska under det att installatören arbetar med att montera en dörr på ett köksskåp. Tarmo står framför köksbänken med ett papper framför sig. Exemplet är typiskt för kategorin på så sätt att lagbasen förhör sig om hur arbetet fortlöper och påminner installatören om vikten av dokumentation.

Exempel 4. Du skulle ha tagit en bild. Ma=Installatör Marek, Ta=Lagbas Tarmo.

- 1 Ta: neid paneele pidi lõikama ka=vä.
behövde du såga dom där panelerna också
- 2 Ma: jaa (.) eee kolgendkolm, (.) lõikasin mingi ka- kaks kolm
ja (.) uhm trettitre (.) jag sågade typ två tre
- 3 senti lõikas[in maha. kollm senti lõikasin [maha.] vä.
centimeter sågade jag jag sågade av tre centimeter kanske
- 4 Ta: [pildi tegid] [pildi] tegid
tog du en bild tog du en bild
- 5 (1)
- 6 Ma: kui lõikasin maha vä.
när jag sågade av den eller
- 7 Ta: ei (.) sellest et nad pikemad (olid.)
nej (.) av när de (var) längre

- 8 (1)
 9 Ma: eeeee ei teinud.
 uhm nej det gjorde jag inte
 10 Ta: oleks pidand pildi tegema.
 du skulle ha tagit en bild
 11 (1)
 12 Ma: mõlemad olid pikemad (tegelikult).
 båda var längre (faktiskt)

Det problem som diskuteras rör fellevererade paneler och lagbasen frågar om Marek sågade av dem innan de kunde monteras. Marek svarar att han fick ta av två, tre centimeter, varpå Tarmo direkt frågar om Marek dokumenterade ändringen med ett foto. När lagbasen förstår att det inte gjordes säger han att så borde skett. Samtalet visar den hierarkiska interaktionsordning, med en överordnad som ber om rapport från en underordnad och sedan utvärderar arbetet på ett korrigerande sätt (*du skulle ha tagit en bild*, rad 10). Genom att fotografera panelerna kan de visa att dessa levererats med fel mått, och att de fick lägga extra arbetstid på att korrigera dem. Under våra observationer framgår att information om material och arbetstid är exempel på sådant som Tarmo för vidare uppåt i organisationen, och som behöver stämmas av fortlöpande.

Samtalen mellan installatörer och lagbas kan också innehålla problemlösning (se exempel 5 nedan). Extra skenor till en garderob har levererats tillsammans med nya dörrar, men Tarmo känner inte till att beställningen har kommit fram och i stället för att be installatörerna att påbörja arbetet har han bett Meelis att bära skenorna till förrådet i tron att det var skenor till en annan lägenhet. Problemet som diskuteras i exempel 5 är vilka skenor som egentligen har levererats och vilken lägenhet som de hör till. Under sekvensen står Tarmo på en pall och justerar en garderobsdörr. Marek står utanför dörren till hallen och arbetar för tillfället inte med händerna. Utdraget börjar med att Marek förklarar att skenorna levererats på en pall tillsammans med dörrar (rad 1–6), och Tarmo säger så småningom att han inte visste att de levererats (rad 16). Sekvensen visar att installatörerna trots sina överlag språkfattiga arbetsdagar också behöver lösa verbala arbetsuppgifter, och att detta görs på estniska i interaktionen med lagbasen.

Sekvensen i exempel 5 utmärker sig i videomaterialet på så sätt att man inte talar om pågående arbete, utan om byggmaterial på annan plats i huset,

vilket för stunden inte är visuellt tillgängligt för samtalsdeltagarna. Som visats av Handford & Matous (2015) handlar samtal som ackompanjerar arbetet ofta om föremål inom synhåll och kännetecknas då av kortfattad interaktion med deiktiska referenser. I exempel 5 är turerna i stället utvidgade och placeringen av de skenor som diskuteras måste beskrivas verbalt (se rad 1, 3, 12 och 14), i stället för med hjälp av artefakter eller deiktiska referenser. Dessutom redogör Marek först för ett förmodat förlopp (rad 10–14) och sedan hur det faktiskt blev. Som visats i genomgången av tidigare forskning tillskrivs språk sällan betydelse i fysiskt präglad arbete, men sekvensen visar att verbalspråk behövs för spontan problemlösning också i ett tingsyrke. Det är dock inte särskilt ofta i vårt material som språk är bärande för arbetet, men när det sker är det uppenbarligen viktigt att kommunikationen flyter smidigt så att den effektivitet som man vill uppnå ska bibehållas. Exemplet visar också hur Tarmos arbete med att sköta beställningar av nytt material är beroende av rapporter från installatörerna om vad som levererats och monterats, vilket visar linjeorganisationen och hur information samlas hos en logistikansvarig person. I interaktionsordningens logik blir lagbasen en nyckelresurs.

Exempel 5. Jag visste inte att skenor kom. Ma=installatör Marek, Ta=Lagbas, Tarmo.

- 1 Ma: need olidki aluse peal. (1)
dom var faktiskt verkligen på pallen (1)
- 2 kile sees (1)
inslagna i plast (1)
- 3 Ma: need samad siinid ongi nüd need lisasiinid all seal.
dessa skenor är nu dom extra skenor där nere
- 4 (1.5)
- 5 Ma: (ja kõik) aluse peal ju. (1.5)
(och alla) är ju på pallen (1.5)
- 6 Ma: kui need uksed tulid. ustega koos tulid vaata.
när dörrarna kom de kom med dörrarna
- 7 (0.5)
- 8 Ta: +n tulid küll, aga seal olid ju
de kom visserligen men det fanns ju
ta +tittar på skenan och rör vid den-->
- 9 (0.5)

- 10 Ma: sest=et siis olidki ned lisasiinid. sina veel ütlesid
eftersom då fanns dom där extra skenorna du sa att
- 11 näed et pange kolmandale korrusele need vaata e need
lägg dom på tredje våningen uhm det
- 12 olidki need lisasiinid kilepakis. hh aga mul olid
var dom där extra skenorna i plastförpackningar hh men
- 13 ammu need siinid juba pantud. siis ma alles panin
jag hade redan installerat dom skenorna för länge sen
- 14 need=e +lisasiinid sinna juurde.
då la jag dom extra skenorna också där
- ta ----->+tittar på Ma-->
- 15 (1)
- 16 Ta: e:i ma: ma üldse ei teadnud et need lisasiinid tulid.
nej jag jag visste inte alls att dom extra skenorna kom
- 17 ma=sain=aru=et< need kuuenda siinid tulid. (0.5)
jag trodde att skenorna för sexan kom (0.5)
- 18 ee null nelja siinid, (0.5) need siinid olid eraldi
skenorna uhm till noll fyra (0.5) dom skenorna var
- 19 olid seal:e aluse peal.
separat var (de) där uhm på pallen
- 20 Ma: aluse peal olidki uste peal< seal:
på pallen var de där ovanpå dörrarna

4.3 Situationens diskurser

I detta avsnitt redogör vi för situationens diskurser, det vill säga antaganden om språk och dess användare, som skär igenom praktknexus och som får betydelse för den inresande arbetskraftens språkliga yrkesvardag. Tre övergripande diskurser har identifierats: hantverkarens värde (4.3.1), den språkliga mångfalden och behovet av engelska (4.3.2) samt språk och säkerhet (4.3.3).

4.3.1 Den inresande arbetskraftens värde: yrkesskicklighet, effektivitet och flexibilitet

I exempel 1 har vi visat hur installatören Meelis vittnar om att han undviker kommunikation dels för att få jobbet gjort, dels för att det inte ska uppstå missförstånd ifall många skulle tala om det pågående uppdraget med entreprenören. Påståendet speglar en mer allmän diskurs på byggarbetsplatsen där professionalitet och praktiskt yrskunnande är oberoende av kommunikation och viktigare än språkfärdigheter. I stället står det manuella görandet i fokus, och det är i relation till detta som hantverkare och installatörer kan visa skicklighet och få ett värde på arbetsplatsen (se liknande resultat hos Kraft 2020a). Vi märker också spår av diskursen hos en svensk mellanchefer som i ett informellt samtal beskriver det ukrainska arbetslaget på bygget som »svåra att prata med», men med »stort hantverkarskunnande». Det finns därmed sammantaget en förväntan och acceptans kring att inresande installatörer och hantverkare är tysta. Förväntan skär genom det praktiknexus vi studerat.

I tillägg till praktiskt yrskunnande ska den ideala hantverkaren eller installatören arbeta effektivt och vara flexibel. Särskilt den inresande arbetskraften omtalas som effektiv och flexibel i fråga om arbetsuppgifter och arbetstid, och diskursen om den effektive installatören återkommer som visats hos Meelis. Den flexibilitet som tillförs av de inresande hantverkarna anses skapa ett effektivt bygge, med argumentet att byggtiden kan utnyttjas bättre om personalen vill och kan arbeta långa dagar, och dessutom gärna på helger. På arbetsplatsen är tid särskilt viktigt eftersom man ligger efter i tidsschemat och riskerar vite till beställaren ifall inflyttningsdatumet flyttas fram ytterligare.

I ett så kallat underleverantörmöte mellan entreprenören och mellancheferen för det företag som de estniska installatörerna arbetar för blir diskursen om hantverksskicklighet, flexibilitet och tid särskilt tydlig. Exempel 6 visar ett utdrag ur interaktionen, där entreprenören har undersökt möjligheten att få fler hantverkare till Sverige från Estland, så att bygget kan gå framåt snabbare. Mellancheferen Kevin svarar att man bara har två parketläggare tillgängliga (rad 1), men att man kanske kan ordna med assistans och handräckning till dessa professionella hantverkare (rad 7).

60 Hedda Söderlundh & Linda Kahlin

Exempel 6. Half guy. Ke=mellanchef estniskt-svenskt företag. Pr=platsrepresentant för estniskt-svenskt företag. Pc=platschef, entreprenören.

- 1 Ke: basically we have only two guys (.) it's very difficult
i princip har vi bara två killar det är väldigt svårt
- 2 to get like e: (.) randomly two guys for professional
att få typ e slumpmässigt två killer för professionell
- 3 parquet layers that just sitting around let's go to Sweden
parkettläggning som bara sitter och väntar låt oss dra till Sverige
(2)
- 4 Pc: one guy? Hh
en kille?
- 5 +(1)+
ke +skakar långsamt på huvudet+
- 6 Pc: #half guy? Haha
halv kille?
pc #ler-->
- 7 Ke: I think if we can put maybe [somebody] to assist>>
jag tror att om vi kan lägga nån att assistera
- 8 Pc: [infinite number]#
oändligt antal
pc -->#
- 9 Ke: >>them from here from our side
dem från här från vår sida
- 10 Pc: if it works if it helps yes
om det funkar om det hjälper ja
- 11 Ke: +because %it's actually not-%
eftersom det är faktiskt inte
ke +blick Pr--> %slår ut med handen%
pr *blick Ke-->
- 12 Pr: these parquet guys not going let us do any installations
de här parkettkillarna låter oss inte göra några installationer
- 13 on the floor
på golvet
- 14 Ke: nono
nänä

- 15 Pr: *it's only to take out the parquet or moving or cleaning
det är bara att ta ut parketten eller flytta eller städa
pr *blick växelvis mot Pc och Ke-->
- 16 Pr: or covering the floors things like that*
eller täcka golven såna saker
pr -->*
- 17 Ke: but that also takes time
men det tar också tid
- 18 Pc: that takes time
det tar tid
- 19 Pr: but the covering of the floors I don't know if they
men täckningen av golven vet jag inte om de
- 20 should do it
ska göra

I samtalsutdraget tydliggör deltagarna en skillnad mellan *random guys* (i betydelsen 'vem som helst') och *professional parquet layers*. De första, vilka genomgående under mötet omtalas som *guys*, kan assistera hantverkarna genom att till exempel bära fram material, täcka golv och städa. De är i samtalet odefinierade och platschefen skämtar till och med om möjligheten att få fram en halv kille (*half guy*, rad 6), vilket inte besvaras av underleverantörens representant. De senare, *parquet layers*, är specifikt utvalda för sitt yrkeskunnande och har en yrkesstolthet som inte tillåter hjälp med annat än handräckning när parketten väl ska läggas. Denna handräckning uppskattas dock av platschefen, som bekräftar att också okvalificerat arbete tar tid (rad 17–18). Diskursen om yrkesskicklighet aktualiseras under samtalet genom kategoriseringen av hantverkskunniga respektive annan tillgänglig arbetskraft. Särskilt den senare arbetskraften uppfattas alltså kunna effektivisera arbetet på bygget, vilket framställs som värdefullt. Språk nämns inte, utan framstår som irrelevant i jämförelse med värden som hantverkskunnande och flexibilitet, särskilt när det gäller beställning av extra arbetskraft från en redan etablerad underleverantör.

4.3.2 Den språkliga mångfaldens baksida och behovet av engelska

Samtidigt skär en annan, mindre framträdande, diskurs genom praktiknexus, där mångfalden språk framställs som problematisk. Diskursen skapas och åter-

skapas av hantverkare och installatörer som upplevt hur bristande kunskaper i gemensamma språk påverkat arbetet negativt i fråga om informationsöverföring och ansvarsfördelning (se exempel 2 och 3). Den är därtill framträdande hos ledningen och tydliggörs i intervjun med byggets projektchef (se exempel 7), och kopplas då specifikt till ineffektivitet på grund av de inresande hantverkarnas brister i engelska, men också den egna förmågan att förstå de varianter av engelska som talas på bygget. Projektchefen berättar:

Exempel 7. Intervju med projektchefen.

Nils: I Stockholm då hade vi killar från Litauen och polacker samtidigt å jag klagar inte på deras engelska men precis som oss så har dom sin brytning när dom pratar engelska och vi tolkar engelskan lite olika och de vart väldigt långgrandigt möte. Vi sa nog ibland samma sak men vi fatta inte att vi sa samma sak. [Avbrott för telefonsamtal] Min erfarenhet säger mig att man bör ta olika språkgrupper för sig för att få bättre tydlighet å sen blir det upp till oss och få ihop det med den andra språkgruppen.

Intervjuare: Blir det många möten då?

Nils: Många möten blir det. Det här är ju ett praktexempel på hur man kanske inte ska göra. Jag räkna nån gång till åtta eller nio olika språk å de e ju inte bra. För de e ju så att den engelska kunskapen är bristfällig. Att deras arbetsledare och chefer det funkar å prata med dom. Men vi har ett antal här som inte kan ett ord engelska.

Som citatet visar handlar problemdiskursen kring mångfalden av språk ytterst om att kunna engelska eller inte, men också om att olika varianter av engelska kan vara svåra att förstå. Engelska språket hanteras som ett självskrivet *lingua franca* och det lokala värdet ligger i möjligheten att binda samman de mest centrala positionerna på byggarbetsplatsen. Problem anses uppstå när engelskan inte räcker till, som när språket saknas hos enskilda hantverkare eller installatörer som borde kunna språket eller när talarna inte har en ömsesidig förståelse för varandras sätt att tala engelska. Svenska språket nämns aldrig som ett alternativ, utan engelskan framställs som det enda önskvärda gemensamma språket. På samma sätt beskrivs indirekt användningen av en språklig mellanhand som ett bättre alternativ än att överbrygga språkklyftor genom till exempel kurser i svenska.

Diskursen om mångfalden språk kan härledas till byggarbetsplatsens tillfälliga karaktär vad gäller sociala relationer: underleverantörer från olika länder och branscher kommer och går och det saknas på det hela taget en språklig och social gemenskap. Det anses från projektchefens sida därför också vara

mest funktionellt att hålla isär språkgrupper vid möten och enbart låta vissa personer sköta kommunikationen (exempel 7). Intressant nog tillskrivs därmed också hantverkarnas bakgrund och historiska kropp stor betydelse för den kommunikationen som måste ske samt för möjligheten till ömsesidig förståelse.

4.3.3 Språk och säkerhet

En tredje diskurs som skär genom praktiknexus rör språk, arbete och säkerhet. Från byggledningens perspektiv är mångfalden språk och de upplevda bris-terna i engelska hos den inresande arbetskraften särskilt problematisk i relation till säkerhet. Diskursen är på intet sätt unik för arbetsplatsen. Till exempel uppmärksammar Arbetsmiljöverket (2021) säkerhetsproblem relaterade till språk i byggbranschen och betonar att alla anställda ska få information »på ett för arbetstagarna förståeligt språk så att inga missförstånd uppstår». Sambandet finns också synligt hos fackförbundet Byggnads, som i sin medlemstidning rapporterar om flera olyckstillfällen med utländsk arbetskraft, där språkproblem lyfts fram som bakomliggande orsak (Byggnadsarbetaren 2017). På byggarbetsplatsen är säkerhet också främst en ansvarsfråga för ledningen och det är i en intervju med projektchefen Nils som diskursen artikuleras för oss (se exempel 8). Han har en bakgrund inom facklig verksamhet och är möjligen särskilt uppmärksam på säkerhetsaspekter.

Exempel 8. Intervju med projektchefen.

Å jag tycker att den värsta aspekten på [mängden språk] de e ju arbetsmiljö. Vi ska ju säkerställa att dom har läst våra skydds- så att säga följer våra-. Men hur säkerställer vi det när vi inte ens kan prata med dom? Men de e inte kul å ha de ansvaret när vi inte kan förmedla ut de vi ska förmedla ut. Du vet inte om du når fram. Det där e ett problem tycker jag. Sen om dom pratar sitt språk när dom jobbar. De bryr jag mig inte om.

Projektchefen visar här ledningens ansvar i relation till säkerhet: hantverkarna måste kunna ta till sig säkerhetsföreskrifter, och de måste kunna informeras om akuta faror som till exempel brand. Samtidigt betraktas det flerspråkiga hantverksarbetet som oproblemiskt, eftersom de situationer där fara kan uppstå är – och ska vara – ovanliga. Som utdraget visar knyter diskursen an till de två tidigare nämnda och överlappar delvis, dels genom att särskilja språkfrågan från det manuella hantverksarbetet (se exempel 8: *om dom pratar sitt språk när dom jobbar, det bryr jag mig inte om*), dels genom att framställa

just engelska som det prefererade språket för gemensam kommunikation (se exempel 7, om brister i engelskan hos olika grupper av hantverkare). Liksom de två övriga manifesteras diskursen i själva linjeorganisationen, där lagbasens lingvistiska repertoar ska fungera – och i praktiken också fungerar – som en resurspool för installatörerna i arbetslaget, också vid en nödsituation. Noteras dock att säkerhetsfrågan inte är oviktig eller något som bara rör den inresande arbetskraften, utan för platschefen är det en fråga om allas säkerhet vid bygget – också den egna.

4.4 Sammanfattning och empiriska slutsatser

Resultaten visar att det praktikknexen som vi studerat, det vill säga installation av hall- och köksinredning, kretsar kring ting snarare än människor. Det är ett ensamt och repetitivt arbete som framför allt genomförs under tystnad. Installatörerna förklarar tystnaden dels med önskan om att arbeta ostört och därmed effektivt, dels som en fråga om ansvarsfördelning. Fördelningen har att göra med kontroll över information, samt behovet av att undvika missförstånd och konflikter kring utfört arbete. Svenska språket används inte vid något tillfälle av installatörerna och deras historiska kropp visar en resa mellan olika byggen i Europa, beroende på tillgång till arbete.

Som visats är kommunikationen underordnad det manuella görandet, och i den diskurs som är överordnad de andra framställs hantverksskicklighet, flexibilitet och effektivitet som viktigare än kommunikationsförmåga och språkkunskaper. Samtidigt har vi visat att installatörerna undantagsvis också behöver diskutera och lösa problem som uppstår, och att det då behövs ett precist språk samt tillgång till en gemensam professionell repertoar (se exempel 5 och 6). Arbetet är på så vis språkfattigt, eller »language marginal» (se t.ex. Gonçalves & Kelly-Holmes 2020 samt ovan), men har inslag av muntlig problemlösning. På vilket språk som detta arbete sker tillskrivs ingen betydelse, och i själva verket uppfattas frågan om arbetsspråk som obetydlig både av hantverkare och ledning. De estniska installatörerna genomför följaktligen arbetet på estniska, utan inslag av svenska och med obetydligt inslag av engelska.

Lagbasens språkliga yrkesvardag i Sverige skiljer sig betydligt från installatörernas. Lagbasen Tarmo organiserar installatörernas arbete i relation till byggets övergripande planering och logistik, på estniska eller engelska beroende på vem han talar med. Han behöver kontinuerligt stämma av avklarad arbete och undantagsvis lösa problem som uppstår tillsammans med instal-

latörerna. Han uppgift är kort och gott att kommunicera och i och med detta binda samman installatörer och ledning. Lagbasens repertoar har därmed en kollektiv betydelse; det är när Tarmo med sin specifika repertoar tillförs gruppen installatörer som det skapas ett fungerande arbetslag. Alla förväntas på detta sätt inte tala med alla, vilket är en logik som har stor betydelse för arbetsplatsen och hantverkarna. Bristande kunskaper i engelska framställs samtidigt som problematiskt av ledningen och det är tydligt att språket bär symboliska värden vad gäller ansvar och säkerhet. På detta sätt skär flera diskurser genom vårt studerade praktknexus, och bland dessa präglar uppfattningen om den inresande hantverkarens värde och hantverksduglighet arbetsplatsen mer än de andra.

5 Diskussion: den flerspråkiga arbetsmarknaden

Teoretiskt väcker undersökningens resultat frågor om språk, migration och arbetsmarknad ur ett bredare perspektiv. Även om den studerade gruppen inte är representativ för migranter som ser sin framtid i Sverige, ger undersökningen perspektiv på vad som behövs i fråga om språkkunskaper för tillträde till en sektor som bygg och anläggning, men också för att utföra själva arbetet. Diskussionen rör alltså den svenska marknaden, även om den svenska marknaden också är del av en gemensam marknad inom EU. De inresande hantverkarna avlönas av svenska företag och är del av svensk ekonomi, och de konkurrerar om arbetstillfällen med hantverkare bosatta i Sverige.

I politiska sammanhang lyfts inte sällan språkkunskaper fram som en nyckel till (allt) arbete i Sverige: »Språket är en nyckel till utbildning, jobb och att vara en del av det svenska samhället.» (Utbildningsdepartementet 2020), skriver till exempel Anna Ekström, dåvarande utbildningsminister, i ett pressmeddelande om ämnena svenska och svenska som andraspråk i skolan. Metaforen är enligt Dahlstedt m.fl. (2021 s. 45) vanlig och den har med upprepningens makt kommit att användas på ett sådant sätt att den framstår som en »naturtrogen återgivning av den värld som den beskriver». I själva verket, menar författarna, ger den en ensidig och förenklad förståelse för migranternas villkor i Sverige. I ljuset av den flerspråkighet och flexibilitet i fråga om språkkunskaper som framgått av den här undersökningen framstår metaforen som onyanserad och ensidig också i relation till den variation som finns på den svenska arbetsmark-

naden. Nedan diskuterar vi översiktligt dessa samhällsrelevanta frågor på basis av undersökningens resultat, med särskilt fokus på språk och arbetsmarknad.

Undersökningen gör alltså nedslag i en bransch som i allt större utsträckning är flerspråkig och som är öppen också för den som saknar kunskaper i svenska (eller engelska). Flerspråkigheten är resultat av en förändrad arbetsmarknad sedan inträdet i EU, samt efterfrågan på kvalificerad (och okvalificerad) arbetskraft samt billigare material, vilket underleverantörer från till exempel Estland eller Polen kan erbjuda. Branschens mål, att på ett kompetent och effektivt sätt bygga klart det planerade projektet, är överordnat krav på språk, och organisationens logik är präglad av detta med en interaktionsordning där inte alla förväntas tala med alla. Vi ser också att arbetet till stor del är repetitivt, ensamt och att arbetsdagarna till stor del äger rum under tystnad. Svenska språket fungerar inte heller som inträdesbiljett, i till exempel författande av CV eller personligt brev till arbetsgivaren, så som redovisas av del Percio (2018), eftersom själva anställningen sker utomlands. Nyckeln för de hantverkare som är verksamma på bygget är helt enkelt inte språket i någon aspekt, varken i fråga om tillträde eller genomförande. I stället är det flera andra nyckelfaktorer, där särskilt fyra kan lyftas fram: a) efterfrågan på yrkeskompetens och billigt byggmaterial, b) en arbetsplats där hantverkarna är organiserade i arbetslag med språkliga mellanhänder och med chefer som känner till deras kompetens, c) en tillåtande attityd och syn på flerspråkigt arbete som relativt oproblematiskt, samt d) ett anställningsförfarande där nätverk (inom och utom landet) har betydelse, särskilt för tidsbegränsade uppdrag.

Samtidigt som arbetet kan skötas på många olika språk kan det vara en nackdel att inte kunna svenska på bygget. Arbetstagare som inte kan svenska eller engelska är på det hela taget mer utsatta på arbetsmarknaden, bland annat genom beroendeförhållandet till lagbasen och den språkliga mellanhanden, men också på grund av att lagföreskrifter och facklig information oftast enbart finns på svenska, ibland engelska (Riksrevisionens rapport 2020). I den typ av organisation som vi studerat kan man dock inte förvänta sig att arbetstagarna ska ha möjlighet att investera i svenska språket på arbetet, med tanke på att organisationen gör att möten med målspåkstälare är sällsynta, och med tanke på att arbetet är centrerat kring fysiska objekt snarare än andra människor. För den som vill lära sig svenska behöver tiden på byggarbetsplatsen kompletteras med andra tillfällen för språkinläring, som till exempel språkkurser. Tillträde till arbetsmarknaden i denna sektor ger *inte* ensamt möjligheter att lära sig svenska (jfr Sandwall 2010). Hantverkarna i denna studie är inte heller intresserade av att lära sig svenska, men iakttagelsen är intressant med tanke på de

hantverkare som bosätter sig permanent eller pendlar till landet många år, och som behöver svenska av både praktiska och symboliska anledningar.

Vi har vidare visat att andra språk än engelska och svenska kan vara värdefulla arbetsspråk på den svenska marknaden. Estniskans värde kan förklaras med en kombination av lokala omständigheter och makrosociala omständigheter rörande arbetsmigration inom EU. Förutsättningarna uppstår dels genom den lokala organisationen med en språklig mellanhand, dels genom makrosociala förutsättningar som principen om fri rörlighet och efterfrågan på arbete och material mellan Sverige och Baltikum. Uppenbarligen är värdet föränderligt, beroende på kontexten och på den historiska tidpunkten. Men det är ändå intressant att notera att engelskan, som ofta framställs som det avgörande språket för internationella relationer, inte ensamt dominerar i sektorn. Samtidigt tillskrivs just engelska språket symboliskt värde på den studerade byggarbetsplatsen, som ett språk för kommunikation mellan olika lager i byggarbetsplatsens hierarki och som ett språk för att undvika missförstånd och säkerställa god kvalitet. På motsvarande vis tycks svenska ha betydelse för personer i ledningsuppdrag, även om vi inte studerat detta specifikt. Noteras ska dock att språkkunskaperna även för dessa individer är en komponent bland flera, tillsammans med framför allt yrkeskompetens och efterfrågan på arbetskraft.

Från ett samhällsperspektiv visar resultaten sammantaget på komplexiteten i frågan om språk och arbetsmarknad, både vad gäller utförande av och tillträde till arbete. Metaforen språk som nyckel till arbete ger en förenklad bild av arbetsmarknaden i Sverige, dels vad gäller mångfalden språk som fungerar och är efterfrågade, dels vad gäller svenska språkets roll för att överhuvudtaget få och utföra vissa typer av arbeten. Dahlstedt m.fl. (2021 s. 68) kritiserar metaforen »språk som nyckel» för att framställa språkinläring som »en rak och enkel process där omgivande villkor hamnar i skymundan», och vi ser samma problem i relation till det studerade materialet.

6 Avslutning

I den här artikeln har vi analyserat den språkliga yrkesvardagen hos installatörer från Estland som arbetar tillfälligt i landet. Vi har särskilt analyserat deras språkanvändning och betydelsen av språk i relation till deras historiska kropp samt lokala logiker och diskurser rörande språkval på arbetsplatsen, så som de kan identifieras i nexusanalysen. Resultaten visar en flerspråkig arbetsplats där

estniska är det huvudsakliga arbetsspråket för installatörerna under arbetet i Sverige. Den verbala kommunikationen är underordnad det manuella görandet, och i den dominerande diskurs som skär genom praktiknexus framställs hantverksskicklighet, flexibilitet och effektivitet som viktigare än kommunikationsförmåga och språkkunskaper. Att arbetet sker i ett land där svenska är huvudspråk tycks inte ha någon praktisk eller symbolisk betydelse för installatörerna. De ser inte heller något behov av att investera i svenska språket, eftersom vistelsen i Sverige är tillfällig och kortvarig. Svenska har överhuvudtaget en undanskymd roll i det praktiknexus vi studerar.

Undersökningen bidrar särskilt till det sociolingvistiska fältet som studerar språk, migration och yrkesliv genom att visa hur de arbetspendlande hantverkarnas yrkesvardag ter sig under arbete utomlands. Vi har visat hur hantverkarnas erfarenheter och kunskaper relaterade till historisk kropp, interaktionsordning och diskurser samverkar på byggarbetsplatsen, och att kommunikationsproblem på grund av bristande kunskaper i engelska och farhågor om ansvar och säkerhet i praktiken utgör de enda problemrelaterade diskurserna. Det huvudsakliga bidraget till forskningsfältet menar vi ligger i det helhetsgrepp som nexusanalysen erbjuder, men viktiga är också dels resultaten som visar att det manuella arbetet stundtals kräver språkligt avancerad interaktion och inte är helt tyst (jfr Gonçalves & Kelly-Holmes 2020), dels funktionen av den språkliga mellanhandens repertoar som en resurspool för arbetslaget, vilket möjliggörs genom arbetsplatsens organisation.

Resultaten hoppas vi kan vidga synen på språk och arbete inom landets gränser, eftersom de visar hur också andra språk än svenska och engelska kan ha stor betydelse vad gäller både tillträde till arbetsmarknaden och genomförande av arbete. Vi konstaterar därför att metaforen »språk som nyckel» ger en onyanserad bild av den svenska arbetsmarknaden i stort, men särskilt av en bransch som i allt högre utsträckning är flerspråkig. Brist på arbetskraft är ett återkommande problem och de inresande hantverkarna har varken behov eller avsikt att lära sig svenska för att få tillträde till arbete i landet.

Litteratur

- Appadurai, Arjun, 1996: *Modernity at large. Cultural dimensions of globalization* (Vol. 1). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Arbetsmiljöverket 2021: *Arbete med tunga byggelement och formbyggnadselement*. Tillgänglig på: <https://www.av.se> [hämtad 8.7.2021].

- Blommaert, Jan, 2010: *The sociolinguistics of globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Broth, Mathias & Keevallik, Leelo (red.), 2020: *Multimodal interaktionsanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Busch, Brigitta, 2012: The linguistic repertoire revisited. I: *Applied linguistics* 33(5). S. 503–523.
- Byggnadsarbetaren 2017: Föll 6,5 meter. Språket säkerhetsrisk på bygget. Publicerad 27.2.2017. Tillgänglig på: <https://www.byggnadsarbetaren.se> [hämtad 8.7.2021].
- Canagarajah, Suresh, 2013: Skilled migration and development: Portable communicative resources for trans-national work. I: *Multilingual Education* 3(1). S. 1–19.
- Dahlstedt, Magnus, Colliander, Helena & Rydell, Maria, 2021: Språket som nyckel. I: Magnus Dahlstedt & Andreas Fejes (red.): *Utbildning i migrationens tid: Viljor, organisering och villkor för inkludering*. Lund: Studentlitteratur. S. 43–68.
- Darvin, Ron & Norton, Bonny, 2017: Language, identity, and investment in the 21st century. I: Teresa McCarty & Stephen May (red.): *Language policy and political issues in education*. Encyclopedia of language and education. 3 uppl. Cham: Springer. S. 227–240.
- Darvin, Ron & Norton, Bonny, 2021: Investment and motivation in language learning: What’s the difference? I: *Language Teaching*. First view. S. 1–12.
- Del Percio, Alfonso, 2018: Engineering commodifiable workers. Language, migration and the governmentality of the self. I: *Language Policy* 17(2). S. 239–259.
- Gee, James Paul, 1999: *An introduction to discourse analysis: Theory and method*. London: Routledge.
- Goffman, Erving 1983: The interaction order. I: *American Sociological Review* 48(1). S. 1–17.
- Gonçalves, Kellie, 2020: “What the fuck is this for a language, this cannot be Deutsch?” Language ideologies, policies, and semiotic practices of a kitchen crew in a hotel restaurant. I: *Language Policy* 19(3). S. 417–441.
- Gonçalves, Kellie & Kelly-Holmes, Helen, 2020: Introduction. I: Kellie Gonçalves & Helen Kelly-Holmes (red.): *Language, global mobilities, blue-collar workers and blue-collar workplaces*. Milton: Taylor & Francis Group. S. 1–26.
- Gonçalves, Kellie & Schluter, Anne, 2017: “Please do not leave any notes for the cleaning lady, as many do not speak English fluently”: Policy, power, and language brokering in a multilingual workplace. I: *Language Policy* 16(3). S. 241–265.
- Handford, Michael & Matous, Petr, 2015: Problem-solving discourse on an international construction site: Patterns and practices. I: *English for Specific Purposes* 38. S. 85–98.
- Handford, Michael & Matous, Petr, 2011: Lexicogrammar in the international construction industry. A corpus-based case study of Japanese–Hong-Kongese on-site interactions in English. I: *English for Specific Purposes* 30(2). S. 87–100.
- Hanell, Linnea & Blåsjö, Mona, 2014: *Diskurs i handling. Att studera människors handlingar med medierad diskursanalys*. I: Anna-Malin Karlsson & Henna Makkonen-Craig (red.): *Analysing text AND talk*. (FUMS rapport 233.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. S. 14–27.

- Hovens, Daan, 2020: Workplace learning through human-machine interaction in a transient multilingual blue-collar work environment. I: *Journal of Linguistic Anthropology* 30(3). S. 369–388.
- Kahlin, Linda, Keevallik, Leelo, Söderlundh, Hedda & Weidner, Matylda, 2022: Translanguaging as a resource for meaning-making at multilingual construction sites. I: *Multilingua* 41(3). S. 261–280.
- Karlsson, Anna-Malin & Ledin, Per, 2004: Människor och ting. Om skriftens roll på äldreboendet och på bygget. I: Björn Melander m.fl. (red.): *Svenskans beskrivning* 26. Förhandlingar vid Tjugosjätte sammankomsten för svenskans beskrivning, Uppsala den 25–26 oktober 2002. Uppsala: Hallgren & Fallgren. S. 134–145.
- Kohn, Melvin L. & Schooler, Carmi, 1983: *Work and personality. An inquiry into the impact of social stratification*. Norwood, NJ: Ablex.
- Kraft, Kamilla, 2017: *Constructing migrant workers. Multilingualism and communication in the transnational construction site*. Opublicerad doktorsavhandling, Oslo universitet.
- Kraft, Kamilla, 2020a: Trajectory of a language broker: Between privilege and precarity. I: *International Journal of Multilingualism* 17(1). S. 80–96.
- Kraft, Kamilla, 2020b: Transience and Tunnel Esperanto: A study of multilingualism, work and relationship-building on a tunnel mining project. I: *International Journal of the Sociology of Language* 264. S. 163–186.
- Lønsmann, Dorte & Kraft, Kamilla, 2018: Language policy and practice in multilingual production workplaces. I: *Multilingua* 37(4). S. 403–427.
- Lønsmann, Dorte, 2020: Language, employability and positioning in a Danish integration programme. I: *International Journal of the Sociology of Language* 264. S. 49–71.
- Marschan, Rebecca, Welch, Denice, & Welch, Lawrence, 1997: Language: the forgotten factor in multinational management. I: *European Management Journal* 15(5). S. 591–598.
- McLaughlin, Mireille, 2020: “Tant qu’ils comprennent”. Mobile workers and the language ideologies of resource extraction. I: Kellie Gonçalves & Helene Kelly-Holmes (red.): *Language, global mobilities, blue-collar workers and blue-collar workplaces*. Milton: Taylor & Francis Group. S. 49–72.
- Mondada, Lorenza, 2018: Multiple temporalities of language and body in interaction: challenges for transcribing multimodality. I: *Research on Language and Social Interaction* 51(1). S. 85–106.
- Mortensen, Janus, 2017: Transient multilingual communities as a field of investigation: challenges and opportunities. I: *Journal of Linguistic Anthropology* 27. S. 271–288.
- Norton Peirce, Bonny, 1995: Social identity, investment, and language learning. I: *TESOL Quarterly* 29(1). S. 9–31.
- Pennycook, Alastair, 2020: Blue-collar work and multilingualism: “C’est Tough”. I: Kellie Gonçalves & Helene Kelly-Holmes (red.): *Language, global mobilities, blue-collar workers and blue-collar workplaces*. Milton: Taylor & Francis Group. S. 224–236.

- Piller, Ingrid & Lising, Loy, 2014: Language, employment, and settlement. Temporary meat workers in Australia. I: *Multilingua* 33(1–2). S. 35–59.
- Pitzl, Marie-Luise, 2016: World Englishes and creative idioms in English as a lingua franca. I: *World Englishes* 35(2). S. 293–309.
- Riksrevisionen 2020: Statens insatser mot exploatering av arbetskraft: Regelverk, kontroller samt information och stöd till de drabbade. (RiR 2020:27.) Tillgänglig på: <https://www.riksrevisionen.se> [hämtad 4.7.2022].
- Sandwall, Karin, 2010: “I learn more at school”: A critical perspective on workplace-related second language learning in and out of school. I: *Tesol Quarterly* 44(3). S. 542–574.
- Scollon, Ron, 2001: *Mediated discourse. The nexus of practice*. London/New York: Routledge.
- Scollon, Ron & Scollon, Suzie Wong, 2003: *Discourses in place. Language in the material world*. London/New York: Routledge.
- Scollon, Ron & Scollon, Suzie Wong, 2004: *Nexus analysis. Discourse and the emerging internet*. London/New York: Routledge.
- Serwe, Stefan Karl, 2020: Investigating language use in immigrant businesses. Workplace practices of a Thai massage salon owner in Germany. I: Kellie Gonçalves & Helene Kelly-Holmes (red.): *Language, global mobilities, blue-collar workers and blue-collar workplaces*. Milton: Taylor & Francis Group. S. 107–127.
- Strömmer, Maiju, 2016: Affordances and constraints. Second language learning in cleaning work. I: *Multilingua* 35(6). S. 697–721.
- Strömmer, Maiju, 2020: Physical work, customer service, or teamwork? Language requirements for seasonal cleaning work in the booming arctic tourism industry. I: Kellie Gonçalves & Helene Kelly-Holmes (red.): *Language, global mobilities, blue-collar workers and blue-collar workplaces*. Milton: Taylor & Francis Group. S. 187–203.
- Svennevig, Jan, 2018: ‘What’s it called in Norwegian?’ Acquiring L2 vocabulary items in the workplace. I: *Journal of Pragmatics* 126. S. 68–77.
- Söderlundh, Hedda, Kahlin, Linda & Weidner, Matylda, 2020: Arbetsmigration och flerspråkig interaktion på byggarbetsplatser. I: *Nordand* 15(2). S. 93–110.
- Söderlundh, Hedda & Keevallik, Leelo, 2022: Labour mobility across the Baltic Sea. Language brokering at a blue-collar workplace in Sweden. I: *Language in Society. First view*. S. 1–22.
- Theodoropoulou, Irene, 2019: Blue-collar workplace communicative practices. A case study in construction sites in Qatar. I: *Language Policy* 19(3). S. 363–387.
- Utbildningsdepartementet 2020: Regeringen beslutar om översyn av svenskämnen. Pressmeddelande från utbildningsdepartementet. Tillgänglig på: <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/> [hämtad 6.11.2020].